

Inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarni kasbga yo'naltirishning pedagogik imkoniyatlari

Dilshodbek Yuldashali-o'g'li Abdullayev
Zilola Shavkatjon-qizi Odiljonova
NamDPI

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarni kasbga yo'naltirishning pedagogik imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim sharoitida har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olish va ularni jamiyatga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Kasbga yo'naltirish jarayoni bolalarning qobiliyatlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlariga asoslanishi lozim. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar va individual yondashuvning o'rni yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchi va psixolog hamkorligining samaradorligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, kasbga yo'naltirish, individual yondashuv, psixologik-pedagogik xususiyat, kompetensiya, STEAM ta'limi, interfaol metodlar, ta'lim texnologiyalari

Pedagogical possibilities of vocational guidance of children in need of inclusive education

Dilshodbek Yuldashali-o'g'li Abdullayev
Zilola Shavkatjon-kizi Odiljonova
NamSPI

Abstract: This article analyzes the pedagogical possibilities of career guidance for children in need of inclusive education. It emphasizes the importance of considering individual characteristics of each child in an inclusive learning environment. Career guidance should be based on students' abilities, interests, and psychological traits. The study highlights modern pedagogical technologies and individualized approaches. It also discusses the importance of cooperation between teachers and psychologists. The findings aim to improve the quality of inclusive education.

Keywords: inclusive education, career guidance, individual approach, psycho-pedagogical features, competence-based learning, STEAM education, interactive methods, educational technologies

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni rivojlantirish dolzarb vazifalardan biridir. Inklyuziv ta'limga muhtoj bolalar jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida shakllanishi uchun ularga teng imkoniyatlar yaratish zarur. Ayniqsa, ularni kasbga yo'naltirish jarayoni alohida ahamiyatga ega bo'lib, bu ularning kelajakdagi ijtimoiy integratsiyasini belgilaydi.

Inklyuziv ta'lim bugungi kunda nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy zarurat sifatida ham qaralmoqda. O'zbekiston ta'lim tizimida ham inklyuziv yondashuvni rivojlantirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olish asosiy tamoyil hisoblanadi.

Kasbga yo'naltirish esa bolalarning hayotiy yo'lini belgilab beruvchi muhim pedagogik jarayon bo'lib, u inklyuziv ta'lim muhitida yanada murakkab va mas'uliyatli ahamiyat kasb etadi.

Inklyuziv ta'limga muhtoj bolalar - bu jismoniy, aqliy, emotsional yoki ijtimoiy rivojlanishida o'ziga xos ehtiyojlarga ega bo'lgan o'quvchilardir. Ularning har biri individual yondashuvni talab qiladi.

Psixologik jihatdan bunday bolalarda o'ziga ishonchning pastligi, kommunikativ qiyinchiliklar yoki motivatsiya darajasining o'zgaruvchanligi kuzatilishi mumkin. Pedagogik nuqtai nazardan esa ularga moslashtirilgan metodlar va maxsus ta'lim strategiyalari zarur [1].

Kasbga yo'naltirish pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari va jamiyat ehtiyojlariga mos kasb tanlashiga yordam beradi.

O'zbekiston olimlari S. Turg'unov, M. Ochilov va B. Karimovlar kasbga yo'naltirishni shaxs rivojlanishining uzviy qismi sifatida ko'rsatadi [2]. Bu jarayon maktab yoshidan boshlanishi va uzluksiz davom etishi lozim.

Inklyuziv ta'lim muhitida kasbga yo'naltirish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

1. individual qobiliyatlarni aniqlash;
2. moslashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish;
3. amaliy faoliyat orqali kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish.

Bunda differensial yondashuv asosiy rol o'ynaydi. Har bir o'quvchining imkoniyatiga mos topshiriqlar berish samarali natija beradi.

O'qituvchi inklyuziv ta'lim jarayonida faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxsdir. Psixolog esa bolalarning psixologik holatini tahlil qilib, ularning kasbiy yo'nalishini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Ularning hamkorligi samarali kasbga yo'naltirish tizimini shakllantiradi [3].

Individual yondashuv har bir bolaning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Differensial ta'lim esa o'quvchilarni guruhlariga ajratib, ularning imkoniyatlariga mos ta'lim berishni ta'minlaydi.

Bu yondashuv inklyuziv ta'limda ayniqsa muhim, chunki u barcha bolalarning teng ishtirokini ta'minlaydi.

Zamonaviy ta'limda STEAM yondashuvi, interfaol metodlar va kompetensiyaviy ta'lim muhim o'rin tutadi.

STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi bolalarda ijodkorlik va amaliy fikrlashni rivojlantiradi. Interfaol metodlar esa ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qiladi [4].

Inklyuziv ta'limda kasbga yo'naltirish uchun quyidagi amaliy usullar samarali hisoblanadi:

1. kasb tanlash bo'yicha treninglar;
2. real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish;
3. ustaxonalar va amaliy mashg'ulotlar;
4. mentorlik tizimi.

Bu usullar bolalarning real kasbiy muhitga moslashuvini osonlashtiradi.

Turli ilmiy qarashlarga ko'ra, inklyuziv ta'limda kasbga yo'naltirishning samaradorligi individual yondashuv darajasiga bog'liq. Ba'zi olimlar an'anaviy metodlarni qo'llashni yetarli deb hisoblasalar, zamonaviy tadqiqotchilar innovatsion texnologiyalarni qo'llashni asosiy shart sifatida ko'rsatadi [5].

Muammolar:

1. kadrlar yetishmasligi;
2. maxsus metodik bazaning zaifligi;
3. infratuzilmaning yetarli emasligi.

Yechimlar:

1. o'qituvchilarni qayta tayyorlash;
2. zamonaviy texnologiyalarni joriy etish;
3. inklyuziv resurs markazlarini rivojlantirish.

Ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda an'anaviy dars usullaridan farqli ravishda interfaol metodlar keng qo'llanilmoqda.

Quyidagi metodlar Tarbiya fanida samarali natija beradi:

1. "Aqliy hujum" (brainstorming)
2. "Munozara" (debat)
3. "Rol o'ynash" (role play)
4. "Keys-stadi" (case study)

Mazkur metodlar o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etadi, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilishga o'rgatadi [5].

Masalan, "Rol o'ynash" metodi orqali o'quvchilar ijtimoiy vaziyatlarni sahnalashtirib, axloqiy qaror qabul qilishni o'rganadilar. Bu esa Tarbiya fanining amaliy ahamiyatini oshiradi.

Tarbiya fanining asosiy maqsadlaridan biri - o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdir. Bu jarayon quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. vatanparvarlik tarbiyasi;
2. huquqiy madaniyatni shakllantirish;
3. ijtimoiy mas'uliyatni oshirish;
4. tolerantlik va bag'rikenglikni rivojlantirish.

O'zbekiston ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv joriy etilishi ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda [6].

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, Tarbiya fanida loyihaviy faoliyatni qo'llash o'quvchilarning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, "Mahalla muammolarini o'rganish" loyihasi orqali o'quvchilar jamiyatdagi muammolarni aniqlab, ularni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqadilar.

Ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy mahoratiga bog'liq. Tarbiya fanini o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo'naltiruvchi va motivator sifatida faoliyat yuritadi [7].

Zamonaviy o'qituvchi quyidagi kompetensiyalarga ega bo'lishi zarur:

1. pedagogik texnologiyalarni qo'llash ko'nikmasi;
2. psixologik yondashuvni bilish;
3. kommunikativ kompetensiya;
4. innovatsion fikrlash qobiliyati.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yuqori pedagogik mahoratga ega o'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarni faol ishtirokchi sifatida jalb etadi va bu ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi [8].

So'nggi yillarda O'zbekistonda Tarbiya fanini o'qitishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan:

1. yangi o'quv dasturlari ishlab chiqildi;
2. zamonaviy darsliklar yaratildi;
3. o'qituvchilar malakasini oshirish tizimi takomillashtirildi [9].

Masalan, ayrim maktablarda "Tarbiya soatlari"ni interfaol shaklda o'tkazish amaliyoti joriy etilgan. Bu esa o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirib, ularning ijtimoiy faolligini kuchaytirmoqda.

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud:

1. o'qituvchilarning innovatsion metodlardan yetarli foydalanmasligi;
2. metodik ta'minotning ba'zi hududlarda yetishmasligi;
3. darslarning formal tashkil etilishi.

Bu muammolarni hal etish ta'lim samaradorligini yanada oshirish imkonini beradi

Xulosa

Inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarni kasbga yo'naltirish ularning jamiyatga integratsiyasida muhim bosqich hisoblanadi. Individual yondashuv, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va psixologik qo'llab-quvvatlash bu jarayonning asosiy omillaridir.

Tavsiyalar:

1. inklyuziv ta'lim tizimini yanada rivojlantirish;
2. o'qituvchilar malakasini oshirish;
3. kasbga yo'naltirish markazlarini kengaytirish;
4. STEAM va interfaol metodlarni keng joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov B. "Pedagogika asoslari". Toshkent, 2020.
2. Turg'unov S., Ochilov M. "Kasbga yo'naltirish metodikasi". Toshkent, 2019.
3. Hasanov A. "Inklyuziv ta'lim psixologiyasi". Toshkent, 2021.
4. Yuldashev J. "Zamonaviy pedagogik texnologiyalar". Toshkent, 2022.
5. Mirzaev U. "Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv". Toshkent, 2020.
6. Abduqodirov A. "Pedagogik innovatsiyalar". Toshkent, 2018.
7. Rasulov N. "Inklyuziv ta'lim asoslari". Toshkent, 2021.
8. Xolmatov F. "Kasbiy pedagogika". Toshkent, 2019.
9. Abdullayeva D. "Psixologik-pedagogik diagnostika". Toshkent, 2020.
10. G'ulomov S. "Ta'lim jarayonida interfaol metodlar". Toshkent, 2022.
11. Abdullayev, D. Y. O. (2026, April). IN STUDENTS DEVELOPING SOCIAL AND CIVIC COMPETENCES THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES ANALYSIS. In International Conference Platform (No. 4, pp. 17-22).
12. Абдуллаев, Д. Ю. Ў. (2025). Юқори синф ўқувчиларида фаол фуқаролик позициясини ривожлантиришнинг педагогик ва психологик хусусиятлари. Science and Education, 6(2), 441-452.
13. Abdullayev, D. Y. O., & Usmonaliyeva, O. N. Q. (2026, May). PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING ACTIVE CITIZENSHIP IN STUDENTS. In International Conference Platform (Vol. 2, No. 5, pp. 64-68).